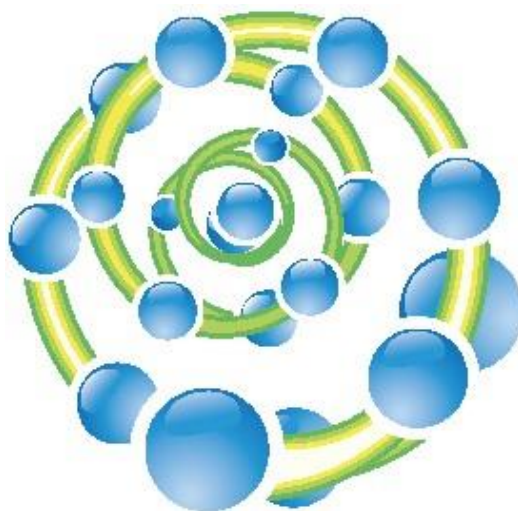

Pasitraukimo iš pirminio profesinio mokymo programų situacija Lietuvoje

Šis straipsnis apie ankstyvąjį pasitraukimą iš profesinio mokymo, kuris buvo parengtas 2013 metais, yra pirmasis iš straipsnių serijos. Straipsnius rengia Cedefop ReferNet tinklas, ir jie papildo bendrą informaciją apie profesinio mokymo sistemas, kuri prieinama internete adresu <http://www.cedefop.europa.eu/EN/Information-services/vet-in-europe-country-reports.aspx>.

ReferNet – Europos tinklas, jungiantis nacionalinius tinklus, teikiančius informaciją apie nacionalines profesinio mokymo sistemas Cedefop ir skleidžiančius informaciją apie Europos profesinį mokymą ir Cedefop veiklas suinteresuotiesiems asmenims Europos Sąjungos šalyse, Norvegijoje ir Islandijoje. Cedefop straipsnio neredagavo ir pranešime išreikštos nuomonės nebūtinai atspindi Cedefop nuomonę.

Straipsnis parengtas remiant Europos Sąjungai.

Straipsnis parengtas pagal Cedefop pasiūlytą struktūrą.

Autorius: Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras

© Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras, 2014

Turinys

1. Įvadas	2
2. Pasitraukimas iš pirminio profesinio mokymo Lietuvoje: apibrėžimas ir statistinė informacija	3
3. Veiksniai, darantys įtaką sprendimui pasilikti arba pasitraukti iš profesinio mokymo	4
3.1. Struktūriniai (sisteminiai) profesinio mokymo sistemos bruožai.....	4
3.2. Su darbo rinka ir socialine politika susiję veiksniai	6
3.3. Asmeninės priežastys, turinčios įtakos sprendimui nutraukti mokymąsi	7
4. Priemonės, mažinančios pasitraukimą iš profesinio mokymo	7
4.1. Prevencinės priemonės	7
4.2. Korekcinės priemonės	11
5. Išvados	11
Informacijos šaltiniai.....	13

1. Įvadas

Šio straipsnio tikslas – įvertinti pasitraukimo iš pirminio profesinio mokymo programų mastą Lietuvoje, nustatyti šio proceso priežastis, aptarti prevencines priemones, taikomas profesinio mokymo dalyviams, ketinantiems pasitraukti iš profesinio mokymo neįgijus kvalifikacijos bei taisomąsias (korekcines) priemones, skirtas mokymąsi jau nutraukusiems asmenims.

Lietuvos pirminio profesinio mokymo sistema apima keletą lygių: pagrindinio ugdymo (ISCED 2), vidurinio ugdymo (ISCED 3) ir aukštojo išsilavinimo nesuteikiančio povidurinio mokymo (ISCED 4). Mokiniais sudarytos galimybės kartu su profesine kvalifikacija įgyti pagrindinį arba vidurinį išsilavinimą.¹ Atsižvelgiant į straipsnio užsakovo Europos profesinio mokymo plėtros centro (*Cedefop*) parengtas gaires, pagrindinis dėmesys šiame straipsnyje skiriamas viduriniojo ugdymo lygio (ISCED 3) programoms.

Daugiausia mokinių Lietuvoje mokosi pagal ISCED 3A lygio profesinio mokymo programas, vykdomas kartu su vidurinio ugdymo programa ir skirtas profesinei 4 EKS lygio kvalifikacijai bei viduriniam išsilavinimui įgyti (2011 m. – 27,5 tūkst.). Mažiausiai populiarios – ISCED 3C lygio profesinio mokymo programos, skirtos asmenims, turintiems pagrindinį išsilavinimą ir siekiantiems įgyti tik profesinę kvalifikaciją (3 EKS lygis). Tokiose programose kasmet mokosi apie 500-600 mokinių (2011 m. – 664 mokiniai). Atkreiptinas dėmesys, kad bendrasis ugdymas pritraukia didžiąją besimokančių asmenų dalį – tik 28,2 proc. vidurinio ugdymo lygio mokinių mokosi pagal profesinio mokymo programas.

Straipsnyje panaudota kokybinė ir kiekybinė apklausų bei antrinių šaltinių informacija. Daug vertingų žinių suteikė specialiai atlikta pirminio profesinio mokymo programas įgyvendinančių įstaigų pavaduotojų ugdymui apklausa (toliau – mokymo įstaigų apklausa): buvo nustatytos pagrindinės pasitraukimo iš profesinio mokymo sistemos priežastys, įstaigose taikomos prevencinės priemonės bei pasiūlymai, kaip sumažinti mokinių pasitraukimą.

Apibendrinus apklausos duomenis buvo atlikti ekspertiniai interviu su septyniais profesinio mokymo įstaigų administracijos atstovais. Šie pokalbiai patikslino mokinių pasitraukimo priežastis bei padėjo nustatyti, kokios priemonės galėtų sumažinti šį procesą.

Svarbios informacijos apie mokinių pasitraukimą iš švietimo sistemos suteikė Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro bei Švietimo informacinių technologijų centro specialistai.

¹ Detali informacija apie Lietuvos profesinio mokymo sistemą – pranešime „Profesinis mokymas Lietuvoje“. Prieiga internete <http://www.kpmc.lt/refernet/wp-content/uploads/2013/05/2012-prof-mokymo-pranesimas.pdf/>.

2. Pasitraukimas iš pirminio profesinio mokymo Lietuvoje: apibrėžimas ir statistinė informacija

Pasitraukimo/iškritimo/išstojo (toliau – pasitraukimo) iš švietimo sistemos ar atskiros jos dalies terminologija nėra suderinta. Kaip pažymėta ataskaitoje „Ankstyvojo pasitraukimo iš švietimo sistemos prevencija“ (2007 m.), lygiagrečiai naudojamos kelios sąvokos, kuriose skirtingai apibrėžiama, koks asmuo laikytinas pasitraukusiu. Susipažinus su teisės aktais ir oficialiai teikiama statistine informacija, galima teigti, kad sąvoka „anksti paliekantys švietimo sistemą“ (angliškai – *early leavers from education and training*) Lietuvoje suprantama taip pat, kaip siūlo *Cedefop*.² Tuo tarpu kalbant apie „paliekančius profesinio mokymo sistemą“ (angliškai – *drop-outs from VET*), Lietuvoje pateikiama informacija apie mokinių kontingento kitimą – asmenis, nutraukusius mokymąsi profesinio mokymo įstaigoje, t.y. orientuojamasi į mokymosi procesą, o ne į mokymosi rezultatą (įgytą ar neįgytą kvalifikaciją).

Straipsnyje prašoma pateikti informaciją, kuri padėtų suprasti jaunimo pasitraukimo iš vidurinio ugdymo lygmens profesinio mokymo programų situaciją, todėl analizuodami surinktus duomenis vadovausimės *Cedefop* pasiūlytu apibrėžimu: „*Paliekančiais profesinį mokymą laikomi jauni žmonės, kurie pradėjo mokytis pagal profesinio mokymo programą ir paliko profesinio mokymo sistemą neįgiję numatytos kvalifikacijos*“.

Nacionalinio lygmens duomenys apie mokinius yra kaupiami Mokinių registre. Kartu su kitais mokinio duomenimis, čia nurodoma mokymosi nutraukimo data ir priežastys. Duomenis Mokinių registrui teikia mokymo įstaigos. Registro tvarkytojas yra Švietimo informacinių technologijų centras. Suvestinė informacija apie asmenis, paliekančius profesinio mokymo sistemą, skelbiama Švietimo valdymo informacinėje sistemoje (ŠVIS) ir teikiama Statistikos departamentui. Kasmetiniame statistinių duomenų rinkinyje apie švietimo situaciją nurodoma kiek/kokia dalis mokinių paliko profesinio mokymo sistemą, tačiau informacija nedetalizuojama pagal skirtingo ISCED lygio programas (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Mokiniai, pasitraukę iš profesinio mokymo įstaigų

Mokslo metai	Per mokslo metus pasitraukė mokinių	%
2009–2010	7130	14,7
2010–2011	8281	16,5
2011–2012	7731	15,7

Šaltinis: Švietimas 2012. Lietuvos statistikos departamentas, 2013.

Įstaigose dažniausiai naudojami duomenys, kurie yra teikiami Mokinių registrui. Dalis mokymo įstaigų kaupia papildomus duomenis apie mokinius, pasitraukusius iš profesinio mokymo

² 18-24 m. amžiaus gyventojų, turinčių ISCED 2 arba ISCED 3c išsilavinimą, dalis

programų, detalizuojant pasitraukimo priežastis. Mokinių registro duomenys atskleidė, kad pasitraukimo iš įvairių profesinio mokymo įstaigų skaičius labai skiriasi – nuo kelių iki 30 proc. per metus. Tai rodo, kad yra mokymo įstaigų, kuriose sukaupta prevencinio darbo geroji patirtis.

3. Veiksniai, darantys įtaką sprendimui pasilikti arba pasitraukti iš profesinio mokymo

Mokymo įstaigos, Mokinių registrui teikdamos informaciją apie profesinio mokymo sistemą palikusius mokinius, nurodo ir pasitraukimo priežastis, tačiau tokios priežastys kaip „Savo noru“ ar „Kitos priežastys“, lieka neaiškios. Taigi, vienas iš mokymo įstaigų apklausos tikslų buvo nustatyti, kokios gali būti „kitos“ priežastys. Respondentai nurodė įvairias aplinkybes: sunki šeimos materialinė situacija, gyvenamosios vietos keitimas, asmeninės, šeimyninės priežastys ir pan., tačiau dažniausiai minėtos priežastys yra:

- išvykimas į užsienį (gyventi arba dirbti);
- neiš(si)ugdyta nuostata mokytis bei motyvacijos mokytis trūkumas;
- įsidarbinimas.

Toliau šiame skyriuje analizuosime pagrindines profesinio mokymo palikimo priežastis, suskirstę jas į keletą lygmenų: sistemos, darbo rinkos/ socialinės politikos ir asmens.

3.1. Struktūriniai (sisteminiai) profesinio mokymo sistemos bruožai

Privalomojo mokslo trukmė

Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją (1992 m.) mokslas privalomas asmenims iki 16 metų. Vidurinio ugdymo lygmens profesinio mokymo programos yra skirtos vyresniems nei 16 metų asmenims. Prieš rengiant straipsnį buvo iškelta hipotezė, kad pasitraukimą iš profesinio mokymo lemia ir tai, kad mokslas privalomas tik iki 16 metų, o privalomojo mokymo trukmės prailginimas padėtų išlaikyti mokinius. Tačiau mokymo įstaigų apklausa paneigė šią hipotezę. Jų atstovų teigimu, privalomo mokymo trukmė turi įtakos tik labai nedidelės dalies mokinių apsisprendimui. Kita vertus, dėl tokios Konstitucinės nuostatos nacionalinio lygio prevencinės ir korekcinės priemonės skirtos tik mokyklos nelankantiems asmenims iki 16 metų, tuo tarpu profesinio mokymo įstaigos turi pačios ieškoti sprendimų, kaip išlaikyti ir/ar sugrąžinti vyresnius „krituolius“.

Mokymosi galimybių pasiūla

Lietuvoje įgyvendinamos dviejų tipų vidurinio ugdymo lygio profesinio mokymo programos: programos turintiems pagrindinį išsilavinimą ir nesiekiantiems įgyti vidurinio išsilavinimo (ISCED 3C, 3 LTKS lygis) bei programos turintiems pagrindinį išsilavinimą ir siekiantiems įgyti vidurinį išsilavinimą (ISCED 3A, 4 LTKS lygis). Mokinių registro duomenų analizė rodo, kad ISCED 3C programas per vienus mokslo metus palieka daugiau nei 20 proc. mokinių, tuo tarpu ISCED 3A programas – 13 proc. mokinių, tad galima daryti prielaidą, kad suinteresuotumas ir motyvacija baigti ISCED 3C programas yra mažesnė. Taip gali būti ir dėl labai mažos ISCED 3C mokymo programų pasiūlos.

Mokymasis ISCED 3A programose organizuojamas principu 2+1 (t.y. dvejus metus didesnis dėmesys teikiamas bendrojo ugdymo dalykams, būtiniems įgyjant vidurinį išsilavinimą, o paskutiniai metai – profesiniams įgūdžiams). Viena iš hipotezių, keltų prieš rengiant straipsnį, buvo tai, kad pakankamai daug mokinių yra linkę palikti ISCED 3 A programas po dviejų metų, t.y. gavę brandos atestatą. Mokymo įstaigų apklausa šios hipotezės nepatvirtino. Jų atstovų teigimu, tik maža dalis mokinių, gavę brandos atestatą, palieka profesinio mokymo įstaigas.

Profesinio mokymo organizavimo lankstumas

Pagal formaliojo profesinio mokymo tvarkos aprašą (2012 m.) atsižvelgiant į mokymo įstaigos galimybes ir mokinio prašymą, mokiniui leidžiama keisti profesinio mokymo programą, pagal kurią mokosi, į kitą profesinio mokymo programą. Mokiniam sudarytos galimybės mokytis ir dirbti: galima parengti individualų mokymosi planą, teorinio mokymo laiką derinti prie mokinio darbo laiko, praktinis mokymas gali vykti mokinio darbo vietoje. Vis dėlto, kaip parodė mokymo įstaigų apklausa, nesugebėjimas suderinti darbo ir mokymosi yra viena iš pagrindinių mokymosi nutraukimo priežasčių. Mokinys, mokėsis pagal pirminio profesinio mokymo programą, kartoti kurso nepaliekamas – jis gali savarankiškai pasirengti ir atsiskaityti iki einamųjų mokslo metų pabaigos. Kurso kartojimas silpnina mokymosi motyvaciją ir antrametystė siejama su didesniu mokyklos nebaigusiu asmenų skaičiumi, kita vertus, ne visiems mokiniams pavyksta atsiskaityti iki tų pačių mokslo metų pabaigos ir tai gali lemti jų sprendimą nutraukti mokymąsi.

Dalinės kvalifikacijos ir modulinis mokymas

Pagal dabartinę teisinę bazę profesinio mokymo programos nebaigęs mokinys, palikdamas mokymo įstaigą, gauna profesinio mokymosi pasiekimų pažymėjimą. Toks pažymėjimas suteikia teisę sugrįžti į švietimo sistemą ir pripažinti ankstesniojo mokymosi rezultatus.

Didinant mokymosi lankstumą, Lietuvoje pereinama prie modulinio profesinio mokymo. Teisės aktuose numatyta, kad ateityje visos kvalifikacijos įgijimo programos turėtų būti modulinės. Įdiegus modulinį mokymą, išaugs asmens galimybės savarankiškai formuoti savo kvalifikaciją ją įgyjant ir tobulinant, sutrumpinti mokymosi laiką, įteisinant jau turimas žinias ir kompetencijas, po pertraukos tęsti pradėtą mokymąsi kitoje profesinio mokymo įstaigoje ar net kitoje valstybėje. Pagal modulinio mokymo koncepciją, programos moduliai bus skirti dalinės kvalifikacijos įgijimui, o asmeniui, baigusiam profesinio mokymo programos modulį, bus išduotas pažymėjimas. Šiuo metu Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras įgyvendina nacionalinį modulinį programų rengimo projektą.

Pameistrystės mokymo formos įgyvendinimas

Nors 2007 m. Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymo pakeitimo įstatyme pameistrystė įteisinta kaip profesinio mokymo organizavimo forma, pirminiame profesiniame mokyme ji praktiškai netaikoma. Pameistrystė galėtų būti patraukli į praktinę veiklą orientuotiems mokiniams, taip pat ji leistų lengviau suderinti mokymąsi ir darbą, todėl ateityje numatoma skatinti tokios mokymo formos įgyvendinimą.

Kiti veiksniai

Nemažai apklausoje dalyvavusių respondentų išsakė nuomonę, kad viena iš sisteminių pasitraukimo priežasčių yra nepakankamai veiksmingas profesinis orientavimas. Dalis mokinių neįvertina savo polinkių ir galimybių, arba nesulaukia reikiamos pagalbos dar mokydami bendrojo ugdymo įstaigoje, todėl vėliau jiems sunku pasirinkti profesiją, dvejonės neretai baigiasi emigracija arba nekvalifikuoto darbo paieška.

Rečiau minima priežastis – profesinio mokymo ir bendrojo ugdymo sistemų „konkurencija“ dėl mokinio krepšelio. Pastebima, kad kartais bendrojo ugdymo mokyklos iš profesinio mokymo įstaigų susigrąžina buvusius mokinius.

Pasitaikė respondentų nuomonių, kad mokiniai profesinio mokymo sistemą palieka dėl blogo ankstesnio parengimo bendrojo ugdymo mokykloje. Tokių mokinių pažangumas ir mokymosi rezultatai yra prasti, jie nemotyvuoti mokytis, todėl mažėja jų lankomumas.

3.2. Su darbo rinka ir socialine politika susiję veiksniai

Mokymo įstaigų apklausa parodė, kad pagrindinė pasitraukimo iš profesinio mokymo sistemos priežastis yra finansinis (ekonominis) motyvas. Profesinio mokymo įstaigų mokiniai neretai kilę iš mažas pajamas gaunančių šeimų, todėl, norėdami pagerinti savo ir savo šeimos finansinę situaciją, vieni ar su šeimomis išvyksta į užsienį; arba pradeda dirbti Lietuvoje ir, nesugebėdami suderinti darbo ir mokslo, mokymąsi priversti nutraukti.

Pastaruoju metu jaunimas turi nemažai galimybių rasti mažai kvalifikuotą darbą. Lietuvos darbo biržos duomenimis 2009-2011 m. laisvų darbo vietų, atitinkančių Tarptautinio standartinio profesijų klasifikatoriaus ISCO 5-9 pagrindinių grupių kvalifikacinius reikalavimus, skaičius išaugo nuo 71 iki 144 tūkst. Iš jų beveik trečdalį sudarė darbai, kurių atlikimui nereikia jokios kvalifikacijos (22 tūkst. 2009 m. ir 47 tūkst. 2011 m.). Ir nors Statistikos departamento duomenimis vidutinis nekvalifikuoto darbininko atlyginimas yra apie 40 proc. mažesnis už turinčio kvalifikaciją (2010 m. duomenimis, atitinkamai 1084 Lt ir 1519 Lt), jaunuoliui, kuris iki tol neturėjo jokių pajamų, o jo tėvai neretai gyvena tik iš pašalpų, tai atrodo dideli pinigai, dėl kurių verta mesti mokslus.

Anot apklausoje dalyvavusių respondentų, gana dažnai įmonėse nereikalaujama profesinę kvalifikaciją ar turimas kompetencijas liudijančio dokumento. Be to, kai kuriose bendrovėse (pvz. metalo apdirbimo) vienodai „mažas“ atlyginimas žadamas ir neturintiems profesinio išsilavinimo, ir ką tik įgijusiems kvalifikaciją. Tokiu atveju yra nusistovėjusi darbo apmokėjimo tvarka, kai darbininkai atlyginimą užsidirba „pakopomis“: pradedama nuo minimalaus atlyginimo ir paprasčiausių darbų, vėliau atliekamos vis sudėtingesnės operacijos. Pasitaiko atvejų, kai mokymo įstaigos sulaukia skambučių iš įmonių, ieškančių nekvalifikuotų darbuotojų: krovėjų, prekių surinkėjų sandėliuose, pakuotojų. Kartais net patys įmonių atstovai atvyksta į mokymo įstaigas ir kviečia jaunimą dirbti, nepaisant to, kad jie dar neįgijo kvalifikacijos.

Galimybė gauti socialinę paramą taip pat turi įtakos dalies mokinių apsisprendimui palikti profesinio mokymo sistemą. Interviu metu paaiškėjo, kad kartais mokiniai palieka mokymo įstaigą, nes nori užsiregistruoti darbo biržoje ir gauti socialinę pašalpą. Pasitaiko ir kuriozinių atvejų, kai

registruotus darbo biržoje mokinius darbo biržos siunčia mokytis į tą pačią įstaigą. Šis faktas liudija nepakankamą švietimo, užimtumo ir socialinės paramos įstaigų politikos ir priemonių koordinavimą.

3.3. Asmeninės priežastys, turinčios įtakos sprendimui nutraukti mokymąsi

Mokymo įstaigų apklausos respondentai dažnai minėjo šias dvi asmeninio pobūdžio mokymosi nutraukimo priežastis:

- neiš(si)ugdyta nuostata mokytis, mokiniams trūksta mokymosi motyvacijos;
- silpnas ankstesnis bendrasis parengimas, todėl mokiniai nutraukia mokymąsi dėl nepažangumo.

Taip pat buvo paminėtos kitos priežastys: nepažangumas, adaptacijos mokymo įstaigoje problemos, asocialus gyvenimo būdas, konfliktinis elgesys, sveikatos problemos, šeimos palaikymo mokytis stoka. Mokymo įstaigos teigė, kad šių priežasčių poveikį bandoma sumažinti taikant prevencines priemones (plačiau apie tai – 4 dalyje).

Pažymėtina, kad asmenines priežastis neretai lemia ankstesniuose skyriuose nagrinėti sisteminiai, socialiniai ir ekonominiai veiksniai. Pavyzdžiui, prastą mokymosi motyvaciją gali nulemti šeimos materialinė situacija, dėl kurios jaunuolis renkasi darbą, nepažangumą – nelankstus mokymosi organizavimas, nepakankamas mokymo turinio individualizavimas ir t.t.

4. Priemonės, mažinančios pasitraukimą iš profesinio mokymo

4.1. Prevencinės priemonės

Šiame skyriuje apžvelgsime mokymo įstaigų dažniausiai taikomas pasitraukimo iš profesinio mokymo prevencines priemones. Kaip jau minėta ankstesniame skyriuje, nacionalinio lygio prevencinės ir korekcinės priemonės, mažinančios pasitraukimą iš profesinio mokymo, skirtos asmenims iki 16 metų amžiaus, todėl pagrindinė atsakomybė už pasitraukimo iš profesinio mokymo mažinimo priemones vyresniems nei 16 metų mokiniams tenka profesinio mokymo įstaigoms. Neretai mokymo įstaigos yra pasitvirtinusios mokinių lankomumo apskaitos ir pamokų nelankymo prevencijos tvarką bei rengia lankomumo ir pažangumo gerinimo planus. Atliktas tyrimas parodė, kad mokyklose tikrai daug dirbama, siekiant išlaikyti mokinius. Daugelyje jų veikia švietimo ir mokslo ministro įsakymu 2011 m. inicijuotos Vaiko gerovės komisijos, kurios į bendrą visumą susiejo atskirus mokymo įstaigos prevencijos veiklos komponentus. Remiantis švietimo ir mokslo ministro įsakymu dėl mokyklos Vaiko gerovės komisijos sudarymo ir jos darbo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo, komisija kviečia į posėdžius mokinius, kuriems gresia iškritimas iš mokyklos, jų tėvus, grupės vadovą ir kartu nagrinėja mokinių mokyklos nelankymo, nesėkmingo mokymosi priežastis, imasi būtinų veiksmų, analizuoja elgesio taisyklių pažeidimus, smurto, patyčių, žalingų įpročių, teisėtvarkos pažeidimų atvejus ir pan.

Pirminio profesinio mokymo programas įgyvendinančiose mokymo įstaigose yra įdiegtos vidinės kokybės užtikrinimo sistemos (pavyzdžiui, ISO9001). Vidinių kokybės vadovų (t.y.

dokumentų, nustatančių kokybės vadybos sistemos valdymo tvarką) analizė parodė, kad mokyklos yra įsipareigojusios stebėti ir vertinti pasitraukimo iš profesinio mokymo rodiklius, priežastis, teikiamą pagalbą mokiniams bei numatyti situacijos gerinimo veiksmus.

Atlikus mokymo įstaigų anketinę apklausą buvo surinkta informacija apie mokymo įstaigose vykdomas prevencines priemones, o interviu padėjo įvertinti jų efektyvumą.

Socialinė, pedagoginė, psichologinė pagalba

Interviu parodė, kad veiksmingiausia prevencine priemone mokymo įstaigos laiko socialinę, pedagoginę ir psichologinę pagalbą. Darbo su linkusiais nutraukti mokymąsi asmenimis sėkmė labiausiai priklauso nuo grupių vadovų. Jie tiesiogiai bendrauja su mokiniais ir pirmieji pastebi probleminio elgesio signalus, todėl gali iš karto į juos reaguoti: inicijuoti pokalbį su tėvais (globėjais), mokymo įstaigos administracija, Vaiko gerovės komisija, apsilankyti mokinio šeimoje.

Beveik visose mokymo įstaigose dirba socialiniai pedagogai, kurie padeda išsiaiškinti mokinių mokyklos nelankymo, blogo elgesio, nesutarimų priežastis bei rasti efektyvų šių problemų sprendimo būdą; konsultuoja tėvus ir pedagogus, kaip sukurti tinkamą aplinką; inicijuoja mokyklos projektus, palaiko ryšį su bendruomene, valstybinėmis ir nevyriausybinėmis organizacijomis, teikiančiomis socialinę, psichologinę bei teisinę pagalbą. Neretai mokymo įstaigose dirba ir psichologai, kurie vertina mokinių psichologines, asmenybės ir ugdymosi problemas, padeda mokiniams ir jų tėvams jas spręsti, rengia individualias rekomendacijas.

Mokymo įstaigos padeda įveikti ir mokymosi sunkumus: skiriamos papildomos valandos bei konsultacijos mokymosi spragų turintiems ar daug pamokų praleidusiems mokiniams.

Ypatingas dėmesys skiriamas prevenciniam darbui su mokiniais, turinčiais žalingų įpročių ir pasižyminčiais probleminiu elgesiu, su jais dirba socialiniai pedagogai bei psichologai. Nemažai mokymo įstaigų įgyvendina žalingo elgesio prevencinius projektus.

Darbas su tėvais

Apklausos respondentai akcentavo ir mokymo įstaigos ryšio su mokinių tėvais svarbą pasitraukimo iš mokymo prevencijai. Kuo toliau, tuo sudėtingiau šį ryšį išlaikyti, kartais ir dėl to, kad nemažos dalies mokinių tėvai gyvena užsienyje. Mokymo įstaigos bando bendradarbiauti su tėvais įvairiais būdais: organizuoja tėvų susirinkimus, vakarones, kviečia į mokymo įstaigų renginius.

Materialinė pagalba, paskatos

Jei mokinio šeimos ar jo paties materialinė padėtis prasta, jam gali būti skiriamas nemokamas maitinimas, bendrabutis, pavėžėjimas iki mokymo įstaigos. Parama taip pat numatoma auginantiems vaikams, kitais atvejais.

Pažangiems mokiniams, priklausomai nuo jų pažymių vidurkio, mokama stipendija. Kai kuriose įstaigose visiems pirmojo kurso mokiniams pirmąjį pusmetį mokama stipendija. Taip mokiniai skatinami geriau lankyti mokymo įstaigą ir mokytis.

Kai kurios mokymo įstaigos informavo, kad materialiai skatina besimokančiuosius už gerą lankomumą, aktyvią popamokinę veiklą, dalyvavimą renginiuose, konkursuose ir kt. Pavyzdžiui, geriausiai lankančios grupės mokiniai apdovanojami kelionėmis.

Pasitaiko atvejų, kai mokiniams stipendijas įsteigia įmonės.

Lankstaus grafiko sudarymas

Kaip parodė mokymo įstaigų apklausa, įsidarbinimas ir nesugebėjimas suderinti mokymosi su darbu yra viena iš pagrindinių mokymosi nutraukimo priežasčių. Kai kurios mokymo įstaigos sėkmingai sprendžia šią problemą: leidžia teoriją mokytis savarankiškai, taiko įvairius mokymo metodus (taip pat ir naudojant virtualią erdvę), leidžia atsiskaityti mokomųjų dalykų modulius ar temas mokiniams patogiu laiku ir būdu, organizuoja mokymąsi dviem pamainomis, užskaito darbo vietoje įgytas kompetencijas kaip mokymo programos dalį.

Mokymosi sąlygos vaikus auginantiems mokiniams

Mažus vaikus auginantys mokiniai yra gana pažeidžiami, nes vaiko gimimas jaunai šeimai ar vienišai motinai sukelia finansinių problemų, be to, sudėtinga suderinti mokymąsi ir vaiko priežiūrą. Tokiems mokiniams mokymo įstaigos sudaro galimybes mokytis pagal lankstų grafiką, prireikus suteikiamos akademinės atostogos. Taip pat mokymo įstaigose populiarėja vaikų priežiūros kambariai. Pirmasis kambarys moksleivių ikimokyklinio amžiaus vaikams įsteigtas Vilniaus paslaugų verslo darbuotojų profesinio rengimo centre. Įdomu tai, kad vaikų priežiūros kambarys taip pat naudojamas kaip auklių praktinio mokymo bazė. Apie tokios paslaugos planus užsiminė ir keletas kitų mokymo įstaigų.

Akademinės atostogos

Mokiniams numatyta galimybė dėl ligos ar kitų svarbių priežasčių (karinė tarnyba, nėštumo atostogos, gimdymas ir vaiko priežiūra, šeimos nario slaugymas, darbas dėl sunkios finansinės padėties, kai darbo neįmanoma suderinti su mokymusi, laikinas išvykimas į užsienį) sustabdyti mokymąsi. Akademinės atostogos suteikiamos vieneriems metams ir gali būti pratęstos. Akademinė atostogų metu mokinys išlaiko mokinio statusą.

Mokinių adaptacija

Gerinant mikroklimatą profesinio mokymo įstaigose taikomos įvairios trukmės naujai į mokymo įstaigą priimtų mokinių adaptacijos programos. Tokios programos padeda naujai suburtai grupei greičiau susipažinti, naujiems mokiniams ir mokytojams – susikurti patogią ir jaukią aplinką, susitarti dėl bendravimo normų bei taisyklių, susipažinti su mokymo programomis, mokymo įstaiga. Kai kurios mokymo įstaigos, norėdamos surinkti daugiau informacijos, yra parengę adaptacijos anketas mokiniams ir pedagogams. Kita pasiteisinusi iniciatyva – socialinių pedagogų pildomas grupės socialinis pasas. Jame fiksuojama ir nuolat atnaujinama informacija apie mokinius (socialiai remtinus mokinius, užsienyje gyvenančius tėvus, rizikos grupės mokinius, mokinių žalingus įpročius, specialiųjų poreikių mokinius ir pan.).

Ugdymas karjerai

Ugdymo karjerai tikslas – padėti mokiniams ugdyti karjeros kompetencijas, būtinas norint sėkmingai pasirinkti mokymosi kryptį, profesiją ar darbą, pereiti iš mokymo aplinkos į darbinę aplinką, toliau tobulėti ir mokytis visą gyvenimą. Mokymo įstaigose veikia karjeros centrai, dirba karjeros konsultantai, įgyvendinamos ugdymo karjerai programos. Respondentų teigimu, kryptingas ugdymas karjerai stiprina mokinių motyvaciją mokytis ir įgyti kvalifikaciją. Siekiant nušviesti mokinių karjeros kelią, mokymo įstaigos organizuoja susitikimus su darbdaviais bei mokyklos absolventais, kurie asmeniniu pavyzdžiu parodo profesinio pasirengimo privalumus įsidarbinimui ir karjerai.

Papildomas ugdymas ir projektinė veikla kaip prevencinė priemonė

Vykdamas papildomo ugdymo veiklas mokymo įstaigose realizuojami mokinių bendravimo, pomėgių, interesų, savirealizacijos poreikiai. Organizuojami meno, sporto, technikos ir panašūs būreliai, klubai, leidžiantys plėtoti mokinių gebėjimus, jų saviraiškai ir socialiniams įgūdžiams. Jie didina užimtumą, savo įdomiomis veiklomis traukia rizikos grupės mokinius į mokymo įstaigą ir yra efektyvi mokyklos nelankymo prevencijos priemonė.

Didžioji dalis mokymo įstaigų įgyvendina įvairius projektus, kuriuose dalyvauja ir mokiniai. Kai kurie respondentai pabrėžė projektinės veiklos vaidmenį motyvuojant mokinius gerai lankyti ir mokytis. Ypač pasiteisina mobilumo projektai, kuriuose dalyvaujantys mokiniai aplanko kitas šalis. Dažnam jų tai būna pirmoji išvyka į užsienį.

Mokymosi aplinkos gerinimas

Tinkama mokymosi aplinka, ypač – atnaujinta praktinio mokymo bazė – moksleiviams daro teigiamą įtaką ir tampa papildomu motyvu mokytis. Šiuo metu didelė dalis mokymo įstaigų įgyvendina projektus sektoriniams praktinio mokymo centrums, aprūpintiems naujausiomis tam tikro sektoriaus technologijomis ir įranga, sukurti. Iki 2014 m. bus įsteigti 42 sektoriniai praktinio mokymo centrai.

Pedagogų, dirbančių su rizikos vaikais, kvalifikacijos tobulinimas

Tam, kad pedagogai laiku įžvelgtų mokiniui kylančias problemas, profesinio mokymo įstaigose organizuojami mokytojų kompetencijų tobulinimo kursai, padedantys nustatyti mokyklos nelankymo priežastis, pažinti emocinių, psichologinių problemų turinčius mokinius, išsiaiškinti problemų priežastis, stiprinti mokinių motyvaciją ir gerinti pamokų lankomumą. Dalyje mokymo įstaigų darbo su rizikos vaikais kompetencijų tobulinimas nustatytas kvalifikacijos tobulinimo prioritetu.

4.2. Korekcinės priemonės

Asmenys, kurie praeityje nutraukė mokymąsi, gali tiesiogiai kreiptis į profesinio mokymo įstaigą ir pradėti mokytis iš naujo arba sugrįžti į tam tikrą mokymo programos dalį. Dauguma mokymo įstaigų turi ankstesnio mokymosi rezultatų, įgytų mokantis anksčiau arba darbo vietoje, pripažinimo tvarką. Nemažai mokymo įstaigų įgyvendina tęstinio formaliojo profesinio mokymo programas, kurių trukmė – iki 1 m. Tai tampa patrauklia mokymosi alternatyva 2-3 m. trukmės pirminio profesinio mokymo programai. Baigus formaliojo mokymo programą suteikiama profesinė kvalifikacija ir išduodamas kvalifikacijos pažymėjimas.

Mokymo įstaigų atstovai pastebi, kad dalis mokymąsi nutraukusių asmenų patys grįžta į mokymo įstaigą įsitikinę, kad kvalifikacija ir ją įrodantis dokumentas yra svarbu darbdaviams. Kai kurios mokymo įstaigos teigė, kad išlaiko ryšį su „krituoliais“, jų šeimomis ir imasi iniciatyvos juos susigrąžinti. Pasitaiko atvejų, kai patys darbdaviai rekomenduoja asmenims be kvalifikacijos tęsti mokymąsi.

Jei mokymąsi nutraukęs asmuo yra registruotas darbo biržoje, kaip ieškantis darbo asmuo, Lietuvos darbo birža jį gali nukreipti mokytis pagal formaliojo tęstinio profesinio mokymo ar neformaliojo mokymo programas. Neformaliojo mokymo programą baigęs asmuo gauna pažymėjimą, liudijantį jo įgytus gebėjimus, baigus formaliojo mokymo programas išduodamas kvalifikacijos pažymėjimas.

Dar vieną galimybę mokymąsi nutraukusiems asmenims sugrįžti į profesinio mokymo sistemą gali suteikti labdaros ir paramos organizacijos, tokios kaip Caritas, krizių centrai, socialinės paramos įstaigos, dirbančios su socialiai pažeidžiamais ir socialinės rizikos grupės asmenimis. Šios įstaigos teikia paslaugas bei įgyvendina tikslinius projektus rizikos grupės asmenų integracijai į darbo rinką, socialinei bei psichologinei reabilitacijai, profesiniam mokymui (dažniausiai ne formaliojo mokymo). Didelė tikimybė, kad socialiai pažeidžiami ir socialinės rizikos grupės asmenys neturi profesinio pasirengimo, todėl svarbu stiprinti profesinio mokymo įstaigų bendradarbiavimą su šiomis organizacijomis, siūlant įvairias lanksčias mokymo galimybes.

5. Išvados

Oficialiuose šaltiniuose skelbiama, kad bendrai iš profesinio mokymo sistemos kasmet pasitraukia apie 16 proc. mokinių. Tai rodo, kad problema tikrai aktuali, tačiau sisteminė pasitraukimo iš profesinio mokymo sistemos priežasčių analizė neatliekama. Situaciją apsunkina tai, kad mokymo įstaigų apklausos metu įvardintų pagrindinių pasitraukimo iš profesinio mokymo priežasčių³ profesinio mokymo sistema negali neutralizuoti viena – būtina bendradarbiauti su kitomis švietimo sistemos grandimis ir taikyti bendras švietimo, socialinės apsaugos, darbo rinkos politikos priemones, įtraukti socialinius partnerius.

³ Išvykimas į užsienį, neiš(si)ugdyta nuostata mokytis ir motyvacijos mokytis trūkumas, įsidarbinimas šalies įmonėse.

Rengiant straipsnį nustatyta šios nacionalinės švietimo srities reformos ir profesinio mokymo įstaigose įgyvendinamos priemonės, mažinančios pasitraukimą iš profesinio mokymo:

- Mokinių registre, kuriame renkama informacija apie visus besimokančius pagal formaliojo mokymo programas, kaupiami duomenys apie mokinių pasitraukimą ir jo priežastis. Taikant atitinkamas analizės priemones šie duomenys padeda atlikti detalią pasitraukimo iš profesinio mokymo analizę. Pavyzdžiui, nustatyta, kad skirtingose mokymo įstaigose mokymą nutraukusių asmenų skaičius svyruoja nuo kelių iki 30 proc. per metus.

- Modernizuojant profesinį mokymą, didelis dėmesys skiriamas mokymosi lankstumui. Jo siekiama įgyvendinant Lietuvos kvalifikacijų sandarą ir pereinant prie modulinio profesinio mokymo. Pagal 2012 m. formaliojo profesinio mokymo tvarkos aprašą, mokiniams sudarytos galimybės mokytis ir dirbti, jiems leidžiama keisti profesinio mokymo programą. Mokiniai nepaliekami kartoti kurso, jiems sudaromos sąlygos savarankiškai pasirengti atsiskaitymams. Tačiau, kaip parodė mokymo įstaigų apklausa, kol kas ne visos šios tvarkos nuostatos įgyvendintos.

- Įsteigus Vaiko gerovės komisijas geriau koordinuojama mokymo įstaigų prevencinė veikla. Efektyviau taikyti priemones asmenims, linkusiems palikti profesinį mokymą, padės vidinių kokybės užtikrinimo sistemų, apimančių ir pasitraukimo iš profesinio mokymo rodiklių, priežasčių bei pagalbos mokiniams stebėseną, diegimas ir palaikymas.

- 2001-2005 m. įgyvendinta speciali programa, kurios tikslas – aktyvinti socialinį ir prevencinį darbą mokyklose, steigiant socialinių pedagogų etatus švietimo įstaigose bei profesinio mokymo įstaigose. Mokymo įstaigų apklausa patvirtino, kad socialinė, pedagoginė, psichologinė pagalba yra veiksmingiausia prevencinė priemonė.

- Pastaraisiais metais didelės nacionalinio biudžeto ir Europos struktūrinių fondų investicijos buvo skirtos praktinio profesinio mokymo infrastruktūros atnaujinimui bei profesijos mokytojų kompetencijų dirbti su naujausiomis technologijomis tobulinimui. Tokie projektai gerina profesinio mokymo įvaizdį ir kokybę, didina besimokančiųjų motyvaciją įgyti profesinę kvalifikaciją. Svarbu, kad ši infrastruktūra būtų efektyviai naudojama ir prieinama visiems norintiems, įskaitant rizikos grupių asmenis.

- Teisinė bazė (Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašas, bendrieji profesinio mokymo planai) įpareigoja profesinio mokymo įstaigas įgyvendinti ugdymą karjerai, tačiau tik maža mokymo įstaigų dalis paminėjo ugdymą karjerai kaip veiksmingą priemonę.

- Statistiniai duomenys rodo, kad profesinio mokymo įstaigose auga suaugusiųjų, neturinčių kvalifikacijos, skaičius. Tai rodo, kad profesinio mokymo įstaigos atviros anksčiau pasitraukusiems iš švietimo sistemos. Kitas kelias „krituoliams“, norintiems sugrįžti į švietimo sistemą – bedarbių mokymas, organizuojamas pagal formaliojo profesinio mokymo programas profesinio mokymo įstaigose. Vis dėlto interviu parodė, kad darbo su praeityje nutraukusiais mokymąsi mokyklos nelaiko prioritetine veikla.

- Mokinių registro duomenų analizė atskleidė ryškius pasitraukimo iš profesinio mokymo įstaigų lygio skirtumus tarp mokyklų, apklausa ir interviu parodė didelę taikomų veiksnių įvairovę. Visa tai patvirtina, kad mokymo įstaigos turi gerosios prevencinio darbo patirties, kuria būtų tikslinga pasidalinti.

Informacijos šaltiniai

Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras. „Profesinis mokymas Lietuvoje“. Prieiga internete: <http://www.kpmc.lt/refernet/wp-content/uploads/2013/05/2012-prof-mokymo-pranesimas.pdf/>.

Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymo pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2007, Nr. 43-1627. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=40461/.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. rugpjūčio 27 d. įsakymas Nr. V-1435 „Dėl Formaliojo profesinio mokymo programų rengimo ir įteisinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2010, Nr. 105-436. Prieiga internete http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=380339&p_query=&p_tr2=2/.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. balandžio 11 d. įsakymas Nr. V-579 „Dėl mokyklos vaiko gerovės komisijos sudarymo ir jos darbo organizavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2011, Nr. 45-2121. Prieiga internete http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=396543&p_query=&p_tr2=2/.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. kovo 15 d. įsakymas Nr. V-482 „Dėl Formaliojo profesinio mokymo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 35-1734. Prieiga internete http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=420810&p_query=&p_tr2=2/.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2013 m. birželio 28 d. įsakymas Nr. V-606 „Dėl 2013-2014 ir 2014-2015 mokslo metų bendrųjų profesinio mokymo planų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2013, Nr. 72-3619. Prieiga internete http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453134&p_query=&p_tr2=2/.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. V-1090/A1-314 „Dėl Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2012, Nr. 82-4284. Prieiga internete http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=430003&p_query=&p_tr2=2/.

Lietuvos statistikos departamentas. Švietimas 2013. Prieiga internete http://osp.stat.gov.lt/services-portlet/publication-file/4906/20_Svietimas_2012.pdf/.

Viešosios politikos ir vadybos institutas (2007). Ankstyvojo pasitraukimo iš švietimo sistemos prevencija. Prieiga internete http://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/436_1119a5cf3763a21c8222e6c5d9d25dce.pdf/.